

ՌՈՒՍ ԵԿԵՂԵՑՈՒ ԾԱԳՈՒՄԸ

Մոտենում է ռուս ժողովրդի քրիստոնեացման հազարամյակը: Դա Քրիստոսի Ավետարանի նոր հաղթանակն էր համաշխարհային պատմության մեջ: Կարծում ենք մեր ընթերցողներին կհետաքրքրեն այդ պատմական կարևոր իրադարձության մանրամասնությունները: Ուստի թարգմանաբար (որոշ կրճատումներով) արտատպում ենք Ռուսական Պատրիարքարանի «Ժուռնալ Մոսկովսկոյ Պատրիարխիի» («Հանդես Մոսկվայի Պատրիարքարանի») սրբաշունչ 1984 թ. 10 և 11-րդ համարներում լույս տեսած Կիևի և Գալիցիայի միտրոպոլիտ Ֆիլարետի հոդվածը:

ՌՈՒՍԻՈ ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ռուսիո մկրտությունը կամ Ռուսիայի կողմից քրիստոնեության ընդունումը աչքի ընկնող իրադարձություն էր ոչ միայն մեր Եկեղեցու, այլև մեր ժողովրդի պատմության մեջ: Այն կարևոր հետևանքներ ունեցավ մեր երկրի համար: Ռուսիո մկրտությունը ավարտին հասցրեց առաջին դարում սկսված և պավոնական լուսավորիչներ Կիրիլի և Մեթոդիոսի ջանքերով ամրապնդված՝ մեր պետության տարածքում քրիստոնեության կազմավորման գործընթացը: Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու համար Ռուսիայի մկրտությունը նրա պաշտոնական գոյության սկիզբը եղավ:

Քրիստոնեությունը հոգևոր հիմք ստեղծեց Հին Ռուսական պետության միասնության համար: Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու ծառայությունը այդ ժամանակաշրջանում նշանակալից էր: Այն հսկայական ազդեցություն ունեցավ իշխանների միջև երկպառակությունների վերացման, իշխանությունները միասնական պետության մեջ միավորելու և նրա ամրապնդման, եվրոպական շատ պետություն-

ների և առաջին հերթին Բյուզանդիայի ու Բուլղարիայի հետ Կիևյան Ռուսիայի կապերի ամրապնդման ու ընդլայնման վրա: Քրիստոնեության ընդունումից հետո Ռուսիայում ընդունվեցին այն ժամանակ Արևելքում գոյություն ունեցող եկեղեցական կազմակերպման ձևերը: Ռուսական պետությունը որդեգրեց Բյուզանդիայի պետական կազմակերպման ամենաբարձր ձևերը: Ռուսիան մտավ եվրոպական պետությունների ընտանիքը:

Քրիստոնեությունը վերափոխեց հին ռուսական հեթանոսական ընտանիքը քրիստոնեական բարոյականության սկզբունքներով: Այն իր պայծառ մարդասիրական կնիքը դրեց հին ռուսական քաղաքացիական օրենքների վրա՝ մեղմելով հեթանոսական բարքերը: Քրիստոնեությունը ոչ միայն արագացրեց տոհմական կարգերի վերացման գործընթացը, այլև նպաստեց ավատատիրական կարգերի վարձագման ընթացքին: Եթե խոսենք մեր երկրի մշակութային կյանքի վրա Ռուսիայի մկրտության ազդեցության մասին, ապա պետք է նշենք, որ այն արտացոլվեց այդ կյանքի բոլոր կողմերի վրա: Ամենից առաջ այն նպաստեց մեր Հայրենիքում լուսավորության տարածմանը: Ամենուրեք ծագող վանքերը (վանականությունը ուղղափառ կյանքի անկապտելի մասն է կազմում) դառնում էին ոչ միայն ուղղափառ հավատացյալների հոգևոր սնունդի կենտրոններ, այլ նաև գրի ու լուսավորության կենտրոններ:

Քրիստոնեության ընդունումից հետո Կիևյան Ռուսիայի կյանքի վրա էին ազդում բյուզանդական գրականությունը, քաղաքական միտքը, բնագիտական հայացքները և առաջին հերթին ուղղափառ դավանաբանությունը: 988 թվին քրիստոնեության ընդունման կապակցությամբ Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցին կարիք ունեցավ հունարենից թարգ-

մանվող՝ եկեղեցաարարողական և եկեղեցալուսավորական գրքերի: Քրիստոնեությունը խթանեց Ռուսիայում սեփական գրի ու գրականության զարգացումը, որի օրինակ է Կիևի միտրոպոլիտ ավագ քահանա Իվարիոնի խորապես հայրենասիրական «Խոսք օրենքի և բարետրության մասին» երկը: Այն ժամանակ առատորեն ստեղծվում էր հին ռուսական մատենագրությունը: Դա հնարավորություն տվեց մեծ իշխան Յարոսլավ Իմաստունին (+1054) Սոֆիայի տաճարին կից ստեղծելու Ռուսիայում առաջին գրադարանը: 11-րդ դարում Կիևի և Նովգորոդի վանքերում գրվում էին համապետական նշանակություն ունեցող տարեգրություններ:

Մի քանի հարյուրամյակի ընթացքում Ռուսիայում ստեղծվեց բարձր մշակույթ, որը ծագեց ու ամրացավ հեթանոսական ժառանգության դեմ մղված պայքարում: Քրիստոնեությունը սլավոնական ժողովուրդներին հարց-տաքեց գիտական ու փիլիսոփայական նոր հասկացություններով, որոնք մինչ այդ նրանց հայտնի չէին: Արագացավ հին գրական ռուսերենի զարգացումը, որը, գրականագետների դիտողության համաձայն, «11-րդ դարի կեսերին իր արտահայտչական ու պատկերավորման հարստությամբ զգալիորեն գերազանցեց այն ժամանակվա եվրոպական աշխարհի շատ լեզուներին»:

Քրիստոնեությունը համակողմանի ազդեցություն թողեց մեր նախնիների մշակութային կյանքի վրա՝ լուսավորության ու գրականության, նկարչության ու ճարտարապետության, պետական օրենքների ու քաղաքականության վրա և այլն: Քրիստոնեությունը սահմանեց մեր երկրի միջնադարյան մշակույթի հիմքը և դրանով սլավոնական քաղաքակիրթ աշխարհը և Կիևյան Ռուսիան կապեց Արևելքի ու Արևմուտքի քրիստոնյա ժողովուրդների քաղաքակիրթ շրջաններին: Քրիստոնեության մուտքի հետ Բյուզանդիայից Ռուսիա ներթափանցած մշակույթը շարունակեց զարգանալ սեփական ստեղծագործության հողի վրա: Դա նպաստեց Կիևյան Ռուսիայի պատմական ինքնորոշմանն ու համաշխարհային պատմական ընթացքի մեջ նրա կողմից իր տեղի բացահայտմանը:

ՀԻՆ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՌՈՒՍԻՈՒ ՄԿՐՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

11-րդ դարի հին ռուսական մատենագրությունը վկայում է, որ սուրբ առաքելանման մեծ իշխան Վլադիմիրի օրոք Ռուսիայի մեկըրտությունը երբեք չի կարելի համարել մեր երկրում քրիստոնեության քարոզչության սկիզբը: Եկեղեցական ավանդությունը, ճիշտ է, ավելի ուշ ծագում ունեցող ավանդություն-

ներ, Կոստանդանի ավետումը վերագրում է առաջին դարին, Անդրեաս առաքյալին: Ավելի լայն տարածում քրիստոնեությունն ստացավ սլավոնական լուսավորիչներ Կիրիլի և Մեթոդիոսի ռուսական առաքելության շնորհիվ: Սուրբ եղբայրների կողմից Աստվածաշնչի և արարողական գրքերի թարգմանությունը սլավոներենի նպաստեց Ռուսիայում քրիստոնեության զգալի տարածմանը: Գրավոր հուշարձանները վկայում են կիևյան իշխաններ Դիրի և Ասկոլդի օրոք՝ Կոստանդնուպոլսի Փոտ պատրիարքի ժամանակներում (9-րդ դարի երկրորդ կես), և հատկապես Ռուսաստանի սուրբ բարեպաշտ իշխանուհի Օլգայի օրոք (955—969) Ռուսիայում քրիստոնեական տաճարների գոյության մասին: Վլադիմիր իշխանի օրոք քրիստոնեությունը համընդհանուր տարածում գտավ և դարձավ պետական կրոն:

Ռուսիայի մկրտության մասին մեզ պատմում են 11-րդ դարի տարբեր գրական հուշարձաններ: Դրանց թվին առաջին հերթին պատկանում է սուրբ հայր Նեստորի Տարեգրությունը, կամ այլ անվանումով՝ Սկյբնական տարեգրությունը: Ներկայումս չկա մի այնպիսի ձեռագիր, որտեղ Տարեգրությունը պահպանված լինեք այն տեսքով, ինչ տեսքով եղել էր հին ժամանակագրի գրչի տակից: Նրա ամենահին ընդօրինակությունները վերագրվում են 14-րդ դարին: Բոլոր հայտնի օրինակներում այն ձուլվում է նրա շարունակողների պատմության հետ, որոնք դեպքերի նկարագրությունը հասցնում են մինչև 16-րդ դար:

Արդեն 13-րդ դարի սկզբին Կիև-Պեչորյան վանքում գոյություն ուներ ավանդություն, որի համաձայն Կիևյան Տարեգրության հեղինակն է Կիև-Պեչորյան վանքի վանական Նեստորը: Նեստոր տարեգրի մասին Ակինդին վանահորը (1224—1231) ուղղված իր թղթում հիշատակում է նույն Կիև-Պեչորյան վանքի վանական Պոլիկարպը:

Կիև-Պեչորյան Մայրավանքում են գտնվում Նեստոր Տարեգրի մատենքները: Սրբի աճյունի կենսաբանական ուսումնասիրության հիման վրա եզրակացվել է, որ «թույլ զարգացած մկաններ ունենալով, այդ մարդը մեծ բեռնվածություն է կրել աջ ձեռքի դաստակի վրա, որ հիմք է տալիս ընդունելու, որ նա շատ գրելու առիթ է ունեցել» («Ռոդ-նիկի» հանդես, 1982, № 4, էջ 30): Այդ հայտնագործությունը հաստատում է Կիև-Պեչորյան վանքի հին ավանդությունն այն մասին, որ սուրբ հայր Նեստորը ռուս տարեգիր էր:

Ներկայումս Սկյբնական տարեգրությունը պահպանված պատմական նյութերի հավաքածու կամ ժողովածու է: Նրա մեջ միավորված են

ամեն տարվա համար առանձին համառոտ գրառումներ, առանձին դեպքերի մասին ընդարձակ պատմություններ՝ գրված տարբեր հեղինակների կողմից, դիվանագիտական փաստաթղթեր, հոգևոր անձանց խրատաբանություններ: Տարեգրական հավաքածուի հիմքում որպես նրա գլխավոր բաղկացուցիչ մասեր ընկած են. 1) «Անցած տարիների պատմությունը», որ հասնում է մինչև 1054 թիվը, 2) «Ասք Ռուսիո մկրտության մասին», որը վետեղված է Տարեգրության 986—988 թթ. մեջ և կապված է 12-րդ դարի սկզբին, և 3) Կիև-Պեչորյան Տարեգրությունը, որտեղ նկարագրված են 11-րդ և 12-րդ դարերի դեպքերը, մինչև 1110 թիվը ներառյալ:

«Անցած տարիների պատմությունը» կապակցված, ամբողջական շարադրանք է՝ վերծ տարեգրություններին հատուկ հնարներից: Այն սկսվում է շրիեղեղից հետո Նոյ նահապետի որդիների կողմից աշխարհի բաժանման նկարագրությամբ՝ յուրաքանչյուրին հասած երկրների թվարկումով, աշտարակաշինությունից հետո ժողովուրդների տարաբնակեցման, Դանուբի հովտում սլավոնների հաստատման, արևելյան սլավոնների և Ռուսիայի տարածքում նրանց բնակեցման, Անդրեաս Նախակոչ առաքյալի շրջագայությունների, Կիևի հիմնադրման և այլ դեպքերի նկարագրությամբ: «Պատմությունը» կապված է բյուզանդական ժամանակագիրների օրինակով, որոնք սովորաբար իրենց պատմելիքն սկսում են Հին Կտակարանի պատմություններից: Սկզբում «Պատմությունն» անընդմեջ շարադրանք է, առանց ժամանակագրական նշումների: Ժամանակագրական նշումներն սկսվում են միայն 852 թվականից: Գրական հուշարձանի այդ մասում ժամանակագրական տվյալներ կան նաև նախքան 852 թվականը, բայց դրանք պատմության հեղինակին չեն, այլ մեխանիկորեն ներմուծված են հետագա ձեռքով: «Պատմության» մեջ նշում կա նրա ստեղծման ժամանակի վերաբերյալ: Նրա որոշ դիտողություններից կարելի է եզրակացնել, որ այն կապվել է մինչև Յարոսլավի մահը, այսինքն՝ մինչև 1054 թվականը: Նրա սկզբնական հեղինակը կիևցի տարեգիր է եղել:

Սուրբ առաքելանման իշխան Վլադիմիրի օրոք «Ռուսիո մկրտության մասին ասքը» բաժանված է երեք տարվա՝ 986, 987 և 988: Այն նույնպես տարեգրության բնույթ չունի: Շարադրանքն աչքի է ընկնում բանավիճալին եղանակով, և հավանաբար սկզբնական տարեգրի գործը չէ, այլ հավաքածու է ներմուծվել նրա կապմողի կողմից: Այնտեղ ակնարկություն է պահպանվել նրա կապմության ժամանակի մասին՝ 12-րդ դարի սկիզբ

(1099 թվականից հետո, երբ խաչակիրները գրավել էին Երուսաղեմը): «Ռուսիո մկրտության մասին ասքի» և սուրբ իշխան Վլադիմիրի քրիստոնեական գործունեության պատմության համար հիմնական աղբյուր է ծառայել սուրբ իշխան Վլադիմիրի հնագույն Վարքը՝ դեռևս չմարած ժողովրդական ավանդության հետ միասին:

Բացի Սկզբնական տարեգրությունից կան նաև 11-րդ դարից մի քանի հին գրական հուշարձաններ Վլադիմիրի մկրտության և մեր երկրի քրիստոնեացման մասին: Դրանցից առաջինը «Խոսք Օրենքի և բարետրտության մասին» երկն է, որ պատկանում է Կիևի միտրոպոլիտ Իլարիոնի գրչին (նրա ստեղծագործությունն ընկնում է 1037—1050 թվերի միջև) և մեզ է հասել 14—15-րդ դարերի ընդօրինակություններով:

Միտրոպոլիտ Իլարիոնից հետո Իակով վանականը գրել է «Գովք Ռուսիայի իշխան Վլադիմիրին»: Նրա պատմական վկայությունը բավական կարևոր նշանակություն ունի: Նա Իյասլավ իշխանի ժամանակակիցն էր և գրում էր մոտավորապես 1070 թվականին:

Իակով վանականին է վերագրվում նաև «Սուրբ Վլադիմիրի վարքը»:

«Վարքը» բաղկացած է երեք մասից: Առաջին մասում պատմվում է Վլադիմիրի մկրտության և նրա կողմից կիևցիների մղկերտության մասին: Այստեղ խոսվում է հավատների ուսումնասիրության նպատակով Բուդարիա ուղարկված պատվիրակության, Կորսունի վրա Վլադիմիրի արջավանքի, այդ քաղաքում նրա մկրտության և կիևցիների մկրտության մասին: Երկրորդ մասում պատմվում է Վլադիմիրի կողմից Կիևում հանուն Աստվածածնի Ծննդյան Տասանորդական եկեղեցու կառուցման, իշխանի առաքինությունների, Բերեստովում նրա մահվան և Տասանորդական եկեղեցում թաղվելու մասին: Երրորդ մասը պարունակում է Վլադիմիր իշխանի գովքը:

«Վարքը» Տարեգրության հետ համեմատելիս տեսնում ենք, որ այն համընկնում է Մկրտության պատմության հետ, միայն թե ավելի համառոտ տեսքով է տրված: Միաժամանակ «Վարքի» հեղինակը օգտվել է մեզ անհայտ ինչ-որ աղբյուրից, որից քաղել է Տարեգրության մեջ բացակայող որոշ փաստական տվյալներ և մի քանի թվականներ: «Վարքի» որոշ թվականներ չեն համապատասխանում Տարեգրության թվերին: «Վարքը» չի նշում Վլադիմիրի մկրտության տարին:

Հին ռուսական մատենագրության հուշարձանների թվին է պատկանում նաև «Ասք

սուրբ Բորիսի և Գլեբի նահատակության մասին» երկը՝ գրված մինչև 1072 թվականը, սուրբ հայր Նեստորի կողմից:

ՈՒՂԱՓԱՌ ՀԱՎԱՏԻՆ ՎԼԱԴԻՄԻՐԻ ԴԱՐՁԻ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Նախքան Ռուսիայի ընդհանուր մկրտության մասին խոսելը անհրաժեշտ է անդրադառնալ Վլադիմիր իշխանի դարձին առ քրիստոս: Ընդհանուր մկրտության ժամանակին մոտ ապրած ռուս հեղինակները բերում են իրական պատմական նյութը, որ բացատրում է Ռուսիայում տեղի ունեցած պատմական հեղաշրջման պատճառները:

Միտրոպոլիտ Իլարիոնը «Խոսք Օրենքի և Բարեբարության մասին» երկում, որ արտասանել է Տասանորդական եկեղեցում Վլադիմիր իշխանի դազադի առաջ Յարոսլավ Իմաստուն իշխանի և նրա կին նորվեգուհի Իրինայի ներկայությամբ, Վլադիմիրի հոգու մեջ եղած շրջադարձը բացատրում է նրա հոգեկան տաղանդով և Սուրբ Հոգու բարեշնորհ լուսավորումով: Նա ցնցված է Վլադիմիր իշխանի խոր և խորհրդավոր դարձով՝ քրիստոսի հավատի հալածչից նրա բոցաշունչ առաքյալին:

Միտրոպոլիտ Իլարիոնը ասում է. «Նրա (Վլադիմիր իշխանի) վրա իջավ Վերին այցելությունը, նրա վրա հանգավ Բարեբար Աստծո ողորմած աջքը, և նրա սրտում պայծառացավ իմաստությունը: Նա հասկացավ կոռպայաշտական մոլորության ունայնությունը և որոնեց Միակ Աստծուն, երևեյաց և աներևոյթից ստեղծողին: Իսկ հատկապես նա միշտ լսել էր ողղափառ, քրիստոսասեր և հաստատահավատ Հունաց երկրի մասին, թե ինչպես այնտեղ պաշտում են Միակ Աստծուն Երրորդության մեջ և երկրպագում են նրան: Ինչպես այնտեղ պորություն, հրաշք ու նշաններ են կատարվում, ինչպես այնտեղ եկեղեցիները լի են մարդկանցով, ինչպես այդ հավատացյալների քաղաքներում ու շենքերում բոլորը ջերմեռանդ աղոթում են, բոլորը Աստծո առաջ են: Լսելով այս ամենը, նա հոգով վառվեց և սրտով ցանկացավ քրիստոնյա դառնալ և ամբողջ երկիրը քրիստոնեության դարձնել»:

Վլադիմիր իշխանի դարձի հոգևոր շարժառիթների մասին վկայություն է տալիս Իակով վանականը «Գովք Վլադիմիրին» երկի մեջ: Նա ասում է, որ Վլադիմիրը լսել էր իր տատ Օլգայի մասին, թե ինչպես նա գնացել էր Ցարգրադ և այնտեղ Սուրբ Մկրտություն ընդունել: Այդ փաստի ապոկրիֆա՞մբ «Վլադիմիրի սիրտը վառվեց Սուրբ Հոգով, ցանկանալով Սուրբ Մկրտության: Եվ Աստված տեսնելով նրա սրտի ցանկությունը,

կանխատեսելով նրա բարությունը, ընկալեց նրան երկնից իր ողորմությամբ ու առատությամբ և լուսավորեց ռուսաց երկրի իշխան Վլադիմիրի սիրտը՝ ընդունելու Սուրբ Մկրտությունը»:

Սուրբ հայր Նեստորը ավելի է շեշտում Վլադիմիր իշխանի մկրտության հոգեկան ժառանգորդականությունը: «Սուրբ Բորիսի և Գլեբի նահատակության ասքի» մեջ նա Վլադիմիր իշխանի դառնը փոխադրում է խորհրդրդավորի ոլորտը. «Ասում են այն տարիներին մի իշխան կար,—գրում է Նեստոր Տարեգիրը,—որ տիրում էր ողջ ռուսական երկրին, անվամբ Վլադիմիր: Արդար ու ողորմած մարդ էր աղքատների ու որբերի և այրիների հանդեպ, և հավատով էլ հեղինակ... Այս Վլադիմիրին Աստվածային տեսիլ եղավ քրիստոնյա դառնալու»:

Սուրբ իշխան Վլադիմիրին ժամանակով մոտ եղած ռուս հեղինակները նրա՝ քրիստոնեության դարձի պատճառները տեսնում էին նրա կրոնական հավատի ճգնաժամի մեջ: Ֆիլարետ սրբապանը (Գումիլյովսկին, 19-րդ դար) իր «Եկեղեցական պատմության» մեջ այսպես է ներկայացնում Վլադիմիր իշխանի հոգեկան ճգնաժամը. «Ահավոր եղբայրասպանությունը, յուրայինների և այլոց արյան գնով ձեռք բերած հաղթանակները, նսեմ հեշտասիրությունը չէին կարող չծանրաբեռնել նույնիսկ հեթանոսի խիղճը: Վլադիմիրը փորձում էր հոգին թեթևացնել նրանով, որ Դնեպրի և Վոլխովի ափերին կուտքեր էր կանգնեցնում, պարզարում դրանք ոսկով ու արծաթով, պարարտ ցոհեր էր մատուցում դրանց: Ավելին, նույնիսկ երկու քրիստոնյայի արյուն էր հեղել կուտքերի ցոհասեղանին: Բայց այդ ամենը, ինչպես նա պզուժ էր, հանգիստ չէր բերում նրա հոգուն, հոգին լույս էր փնտրում ու խաղաղություն»:

Վլադիմիր իշխանի տարեգրական Վարքի մեջ ընդգծվում է նրա անսահման ցանկասիրությունը, որով գերապանցում էր Սողոմոնին: Հիշատակում է և այն մասին, որ նա բռնանում էր նրա մոտ ուժով բերված կանանց ու աղջիկների ողջախոհության վրա: Հեթանոս Վլադիմիրի այդ արատը հայտնի էր նաև Ռուսիայի սահմաններից դուրս: Այսպես, Վլադիմիրին ժամանակակից լեհ տարեգիր Տիտմար Մերվեբուրգցին նրան «անչափելի ու դաժան շնացող» է անվանում: Սուրբ հայր Նեստորը ապաշխարող Վլադիմիրի բերանն է դնում այսպիսի խոսքեր. «Գազանի նման եղա, բազում չարիք գործեցի պղծությամբ և անասունի պես ապրեցի»:

Վլադիմիրի որդի Սվյատոպոլկը ծավել է այն հույն գերի միանձնուհուց, որը նրա եղբայր Յարոպոլկի կինն էր արդեն այն ժամանակ, երբ սա քրիստոնյա էր: Տարեգիրը

980 թվականի տակ գրում է. «Վուդդիները պառնեց եղբոր կնոջ՝ հեղենուհու հետ և սա հղացավ, և նրանից ծնվեց Սվատուպուկը: Բայց մեղսավոր արմատից չար պտուղ է լինում, մանավանդ որ նրա մայրը միանձնուհի էր եղել: Իսկ երկրորդ՝ Վուդդիները պառնեց էր նրա հետ ոչ ըստ ամուսնության (այսինքն՝ նրա հետ ամուսնացած չէր), այլ շնալով: Հայրն էլ նրան չէր սիրում, քանզի երկու հորից էր՝ Յարուպուկից և Վուդդիներից»:

Ո՛վ գիտե, Վադդիմիրի գերած այդ հույն վանական քույրը չնպաստե՞ց արդյոք նրա դարձին: Պատմական շատ օրինակներ հաստատում են քրիստոնյա կանանց ապոեցությունը իրենց հեթանոս ամուսինների վրա: Պրոֆեսոր Ե. Ե. Գոլուբինսկին այսպիսի ընդհանրացում է անում. «Կանանց ընդհանրապես կարևոր դեր է հատկացվում Վերապայում քրիստոնեության տարածման գործում. ֆրանկների թագավոր Խլոդվիգի դարձը վերագրվում է նրա կին բուրգունդցի Կլոտիլդին, անգլոսաքսների թագավոր Էդիլբերգին՝ նրա կին՝ ֆրանկյան իշխանադուստր Բերտային, Վադդիմիրին ժամանակակից հունգարացի թագավորներ Գեյզայի և Ստեֆանի դարձը վերագրվում է նրանց կանանց՝ լեհերի թագավորի քույր Ադելհայդին և Գիսլային: Վադդիմիրի չեխ կանանց, ովքեր էլ որ նրանք լինեին, անշուշտ հայտնի էր Լեհաստանում Դոմբրովկայի վարքագծի և հաջողությունների մասին, այդ պատճառով էլ ներանց համար բնական էր նրան հետևելը»: Պրոֆեսոր Ե. Ե. Գոլուբինսկին նկատի ունի լեհերի թագավոր Մեչեսլավի մկրտությունը նրա կին Դոմբրովկայի՝ չեխ թագավոր Բոլեսլավի դստեր ապոեցությամբ: Հիշատակելով հեթանոս Վադդիմիրի երկու չեխ կանանց մասին, Գոլուբինսկին դատում է այսպես. «Հնարավոր է, որ այդ երկու չեխուհիներից մեկը նույնիսկ իշխանական ծագում ուներ, և Դոմբրովկայի մերձավոր ազգականուհին էր: Եթե իշխանադուստրը կնության էր տրվել հեթանոս Մեչեսլավին, ապա կարող էր տրվել և Վադդիմիրին: Այս վերջին դեպքում կրտսեր իշխանադուստրը բնականաբար իր կոչումը պիտի տեսներ այն բանի մեջ, ինչ հաջողվել էր ավագ իշխանադուստրը (Դոմբրովկային)»:

Բացի ամուսնական ապոեցություններից Վադդիմիրի վրա կարող էր ապոեցություն թողնել և նրա կապը սկանդինավյան ազգականների և եվրոպական մյուս (վարյագական) արքունիքների հետ: Այս օտարերկրյա արքունիքների հետ ունեցած կապը Վադդիմիրն օգտագործում էր բարեջրությունների և Կիևյան պետության կապավորման նպատակով: Այդ կապերի և ապոեցությունների

թերևս մշտնապատ, բայց գուցե իր տեսակի մեջ միակ արտացոլումն է իսլանդերեն լեզվով սկանդինավյան սագաներից մեկը Օլավ Տրիգգվեսունի մասին: Օլավը Նորվեգիայի կոնունգ (այսինքն թագավոր) Տրիգգվեի որդին էր: Տրիգգվեի կին Աստրիդը, պալատական հեղաշրջման ժամանակ փրկվելու համար փախչում է Գարդարիկիա (այսինքն՝ տառացիորեն՝ գորողների, զարդերի, ռուսերեն՝ «քաղաքների երկիրը»՝ սագաների մեջ ռուսական երկրի հյուսիսային շրջանի սովորական անվանումը): Գարդարիկիայում կոնունգ Վալդեմարի մոտ ապրում է Աստրիդի եղբայր Սիգուրդը: Օլավը մեծանում է Վալդեմարի արքունիքում որպես սիրված որդեգիր՝ Վալդեմարի կին Ալլոգիայի՝ «կոնունգի ամենախելացի կնոջ» խնամքի տակ:

Օլավը ուղևորվում է հույների մոտ: Այնտեղ նա դաստիարակվում է քրիստոնեական հավատով և մկրտություն ընդունում: Մկրտությունից հետո Օլավը Պավել եպիսկոպոսին հրավիրում է իր հետ Գարդարիկիա գնալ: Եպիսկոպոսը համաձայնում է, բայց խնդրում է Օլավին առաջինը գնալ և կոնունգ Վալդեմարին համոզել, որ նա թույլատրի Գարդարիկիայում քրիստոնեություն տարածել: Մկրտություն ստացած Օլավը, վերադառնալով Վալդեմարի մոտ, սկսում է նրան և նրա կնոջը համոզել քրիստոնեություն ընդունելու:

Բոլոր այս փաստերը պատմությանը չեն հակասում: Նորվեգիայի թագավոր Օլավ Տրիգգվեսունը (993—995) այն տարիներին մկրտություն էր ընդունել և օտար երկրներում իր երկար ճամփորդություններից վերադառնալով, մկրտել էր և իր ժողովուրդը: Չի կարելի ժխտել, որ Գարդարիկիայում, այսինքն՝ Ռուսիայում եղած ժամանակ նա իրոք կարող էր լինել Վադդիմիր իշխանի վրա նրա կանանցից մեկի միջոցով ապրած անհատական քարույիներից մեկը:

Այսպիսով, ռուսական աղբյուրների մեծամասնության վկայությամբ Վադդիմիր իշխանի դարձը քրիստոնեության տեղի է ունեցել ներքին և արտաքին շատ պատճառներով:

Ինչ վերաբերում է Վադդիմիր իշխանի և Ռուսիայի մկրտության մասին Տարեգրության պատմածին, ապա եկեղեցու պատմաբանները գտնում են, որ այն, թեև պատմական հավաստի նյութ է պարունակում, սակայն տարեգրության բնույթ չունի: Այնտեղ վետեղված պատմությունը հավատների ընտրության և Կիևից տարբեր երկրներ ուղարկված դեսպանությունների մասին հեղինակի հորինածը չէ:

Դեսպանությունների ուղևորումը Կիև հաստատվում է պատմական փայլներով տարբեր կրոնների ներկայացուցիչների կողմից,

ինչպես նաև ռուսների ծանոթությունը մահմեդականությանը, հոսյայականությանը և արևելյան ու արևմտյան քրիստոնեությանը՝ իրենց տեղերում միանգամայն իրական ու հավաստի փաստ է:

Բայց ջարդարման ձևը բանավիճային բընույթ ունի և ավելի ուշ հեղինակի է պատկանում և ոչ թե սկզբնական տարեգրին:

Ռուսական աղբյուրները հերքում են Տարեգրի նշումը Վլադիմիր իշխանի՝ Կորսունում մկրտվելու մասին:

Մասնավորապես Իակով վանականը «Վլադիմիր իշխանի գովքի» վերջում ասում է. «Սուրբ Մկրտությունից հետո երանելի իշխան Վլադիմիրը ապրեց 28 տարի: Մկրտության հաջորդ տարին գնաց սահանքները: Երրորդ տարում Կորսուն քաղաքն առավ: ...<ինգերորդ տարում Պերեյասլավը պաշարեց: Իններորդ տարում երանելի և քրիստոսասեր իշխան Վլադիմիրը իր անունից Սուրբ Աստվածածնի եկեղեցուն տասանորդ ընծայեց»:

Ինքը տարեգրությունը հիմք է տալիս կասկածելու պատմաժի ճշգրտությանը: Տարեգրության հեղինակը, այդ պատմությունը ներմուծելով Տարեգրության բնագրի մեջ, չի թաքցնում, որ ռուսական միջավայրում իշխանի և ժողովրդի մկրտության մասին բազմազան ավանդություններ կան: Կորսունում Վլադիմիր իշխանի անձնական մկրտության մասին հաղորդելիս Տարեգրության մեջ մըտ-

ցրված պատմության հեղինակը ավելացնում է. «Ումանք՝ ճշմարիտը չիմացողներն ասում են, որ նա մկրտվել է Կիևում: Ուրիշները կարծում են՝ Վասիլում: Ուրիշներն էլ այլ կերպ են ասում»: Վասիլը կամ Վասիլովը Վլադիմիրի անձնական կեցավայրն էր Կիևից 35 կմ հեռու: Որ Վլադիմիրն անձամբ մկրտվել էր իր ժողովրդից առաջ և գրեթե երեք տարի նախքան Կորսունի պատերազմը, հայտնի էր 11-րդ դարի ռուս հեղինակներին:

Կիևի իշխանը Սուրբ Մկրտությունն ընդունել էր Կորսունի նվաճումից առաջ, հետևաբար, Ռուսիայի ընդհանուր մկրտությունից առաջ: Տարեգրության մեջ չի հիշատակվում Վլադիմիր իշխանի մկրտության թվականը: Բայց Իակով վանականի (Վլադիմիրի գովքում) և սուրբ հայր Նեստորի (Բորիսի և Գլեբի վարքում) վկայությամբ Վլադիմիրը մկրտվել է 987 թվին: Իակով վանականն ասում է, որ Վլադիմիրը վախճանվել է 1015 թվին, մկրտությունից հետո ապրելով 28 տարի, հետևաբար, նա մկրտվել է ոչ ավելի վաղ, քան 987 թվականը: Իսկ սուրբ հայր Նեստորը Վլադիմիրի մկրտության տարին նշում է 6495 թվականը աշխարհի ստեղծման օրից, այսինքն՝ 987 թվականը Քրիստոսի ծնունդից հետո:

(Շարունակելի)